

hermeneutika, književnost, povest književnosti

silvia dražić

»Prošlost nije mrtva; ona se ne priklanja pokušaju da bude zabeležena, a ni sama istoriografija nije nešto čvrsto. Uvek ostaje da se piše istorija, kao i filozofija«.¹

Istaknuta rečenica u preformulaciji koja istoriju sužava na istoriju književnosti pregnantno sabire naum ovog razmišljanja. Kako pak formule nisu samo uputi za delanje mišljanja. Kako pak formule nisu samo uputi za delanje mišljanja. Kako pak formule nisu samo uputi za delanje mišljanja. Kako pak formule nisu samo uputi za delanje mišljanja.

Hermeneia, umeće tumačenja, uzajamnog posredovanja prošlog i sadašnjeg, ili u nekoj drugoj uspešnoj elokventnoj prizagmi, odavno je prestalo biti samo implicitno primenjena veština u razumevanju književnog umetničkog dela. Rad H. G. Gadamera koji je hermeneutici kao teorijskom osnovu ove »veštine« pridao opštost i težinu filozofskog zauzimanja stava prema čoveku i svetu nadilazeći početni podsticaj metodskog razlikovanja prirodnih i duhovnih nauka koji je s Diltajem ponovo obratio pozornost na hermeneutiku, pružio je uporište da se ovaj postupak-čin shvati kao ravnopravan sagovornik u metodskom pluralizmu ovovekovnog bavljenja literaturom. Štaviše, rezultati ovog mišljenja ne mogu se više mimoći u svakom novom pokušaju osmišljavanja čoveka, bilo shvaćenog uopšte u smislu jedne antropologije konačnosti (hermeneutika izvorno ne postavlja metafizička pitanja mada daje povoda za metafizičke konsekvene, bilo da se radi o pojedinim aspektima koji tu antropologiju konkretnizuju i obogaćuju usmeravajući se na književnost, umetnost, istoriju, nauku ili svakodnevno delanje).

O tome kako je provedeno ovo utemeljenje, kako hermeneutika s distinkтивnim obeležjem »nova« od filološke preraста u autonomnu i autentičnu filozofiju koja daje povoda ne samo za novo čitanje prethodne povesti filozofije nego i za novo razumevanje svih osovetskih fenomena, sveta samog i svakog čovekovog delanja, ispoljenja, smeštanja i samorazumevanja u svetu, ovde se neće govoriti. Knjige i tekstovi H. G. Gadamera, njegovih zagovornika i protivnika i uzajamne diskusije izrekle su toliko toga o snazi i tankim mestima ove nove a stare filozofije da je to, u svakom slučaju, predmet za sebe. Ovde nas, pre svega, zanima kako se jedan tako ambiciozno zamišljen i po dejstvu zamašan teorijski sklop može funkcionalizovati unutar jednog od područja ljudskog stvaralaštva kakvo je književnost i to ne sa stanovišta onog uma ili duha koji književnost tvori, nego onog drugog koji je prima, tumači i kritikuje. Na to da je takvo što moguće nedvosmisleno ukazuju tumačenja koja sebe suvislo nazivaju hermeneutičkim i pored pleonazma koji se može čuti u tom nazivaju.

Hermeneutika kao način prisutpanja književnom umetničkom delu koji se deklarativno odriče mogućnosti da ovo vrednuje i nastoji da ga »naprsto« protumači može se okarakterisati nekolicinom suštinskih obeležja koja je razlikuju od drugih metodskih uputa za objašnjenje umetničkog i same umetnosti koje predlaže i zagovara savremena nauka o književnosti. Aktuelnost ovog razlikovanja danas je dođuše izgubila na snazi i oštrinu budući da je novovekovna moderna racionalnost teorijski toliko široko dovodena u pitanje da je izgubila svoj početni optimizam mada ne i delotvornost.

Primicanje do kojeg je došlo na najširem misaonom planu između najpre radikalno suprotstavljenih teorijskih horizontata i zahteva kakvi su analitička filozofija, hermeneutika i kritika ideologije odrazilo se i u teorijskoj strukturi i utemeljenju specifičnih područja znanja. Termin »urbanizacija hermeneutike«² kojim se opisuje sudsbita hermeneutike od Hajdegera do Gadamera i znači ublažavanje početne antinaučne isključivosti može se, s valjanim razlozima, pro-

tegnuti i dalje, na mišljenje koje je usledilo nakon Gadamerove »Istine i metode«, Apelove »Transformacije filozofije« i radova habermasa, Deride i Rikera. »Urbanizacija« ovde znači otvaranje hermeneutike za dijalog sa tradicijama analitičke filozofije, metodama humanističkih nauka i zahtevima za političkim angažmanom bilo da se radi o samoprotivrečnim predlozima homologizacije poput Apelovog, bilo da ovo približavanje dobija značenje komplementarnosti, kao kod Rikera, Deride ili Rortija (dakako u svakom pojedinih slučaju na osobit način) ili smera reaktualizaciji praktične filozofije. No, argumentacijski postupci, institucije, javnost kao jedino mesto merodavnog zadobijanja konsenzusa i sl., usvajaju se na način koji menja njihov osnovni naum: ne kao elementi teorijskog opravdavanja tradicije nego kao njeni sastavni delovi. Samo na izgled pradoksalno, glavno uporište i instrument prosvetiteljskog rasterivanja magle i prevladavanja predrasuda i samo se razume kao jedna od predrasuda s kojom se mora računati.

U isti mah, zbiva se možda i presudnije obrnuto dejstvo. Hermeneutika neizbežno prodire u znanja koja su joj tradicionalno tuda ili suprotna bitno saučestujući u pomračenju idealna naučnosti kako u samoj nauci, tako i u filozofiji i duhovno naučnom znanju. Ovo je delovanje u sferu humanističkih nauka izazvalo slabljenje metodologizma koji je nasledio prosvetiteljsku potčinjenost zahtevima pozitivnog prirodnoučnog znanja.

U onome što se danas misli i čini u nauci o književnosti već saučestvuje teorijsko osmišljavanje i primena hermeneutičkog iskustva i to ne samo implicitno, nego se sa njim svesno računa kao zadobijenim i obrazloženim posedom »duha vremena«. Napuštanje objektivizma i zahteva za metodološkim opravdovanjem nedvosmisleno na to ukazuju.

Hermeneutika troši malo reči na objašnjenje prirode stvaralačkog čina i samog umetničkog dela i okrenuta je umetničkom delu u njegovom životu i dejstvu, zapravo njegovoj »povesti delovanja« u skladu sa jednom od svojih temeljnih prepostavki: umetničko delo se ne može posmatrati kao konglomerat tri razdvojena elementa – stvaralačke i primačke subjektivnosti i samog dela – nego je ono pitanje koje jedan subjekt upućuje drugom pri čemu i onaj drugi, upitan, konstitutivno učestvuje u egzistenciji dela i saodredu ga. Štaviše, samo se vrlo uopšteno može govoriti o subjektima budući da hermeneutika upravo odbija da prizna ispraznjeni saznanjno teorijski subjekt i vazda računa s višestruko uslovljanim i isto toliko ograničenim čovekom.

Osnovni principi tako usmerenog tumačenja najpre se očituju u izostajanju metode koja bi ga vodila i opravdavala. Ne postoji temeljno razlikovanje između predmeta istraživanja i samog istraživanja kao metodske vodenog postupanja. Hermeneutika svoje sadržaje ne objektivizuje i ne drži ih ka tude i zatvorene van sebe da bi im potom pristupila i rastumačila ih u okvirima svojih pravila i u granicama svog jezika. Ona, štaviše, takvog jezika i nema osim kada se refleksivno okreće sopstvenom utemeljenju. Otud uopšte ne zadovoljava uobičajene zahteve nauke o književnosti kao opšte prihvaćenog imenitelja savremenog bavljenja literaturom. Nauka staje naspram svog predmeta i sledeći bar idealni zahtev objektivnosti, navodno bez ikakvog sopstvenog ulaganja onoga koji taj rad vrši, razjasni. Na svom putu ona može biti vodena ovim ili onim metodskim pravilom ali, principijelno, način postupanja koji se drži prethodnog razlikovanja, boluje sa stajališta hermeneutike od istih mana. Upravo osnovni principi proverljivost, ponovljivost itd. bivaju iz temelja dovedeni u pitanje pošto zahtev hermeneutike polazi sa radikalno suprotnih pozicija. Namesto istine stupa verodostojnost. Ipak to ne znači padanje u zanos romantičnog saživljavanja s umetničkim delom niti u jedan impresionistički doživljaj o kojem se naknadno izveštava nego podrazumeva niz jasnih formulacija o tome šta se zbiva kad se razumeva. Dakle, izostavljena je svaka normativnost – ne šta i kako treba, nego šta i kako jeste. Zamišljen je jedan, po formi kantovski, put koji polazeci od faktičnosti razumevanja, od činjenice da ono uvek već jeste na delu pita o njegovom »kako«. Objašnjenje čina razumevanja ne propisuje njegov hod nego nastoji pokazati njegovu nužnost u tome da čovek jeste u svetu, da ima svet, misli ga i stvara govoreci o njemu.

U samom aktu brišu se razlike koje je uspostavila filološka hermeneutika između subtilitas inteligenzi i subtilitas explicandi. Razumevanje nije prethodni, neuvhvativi, podzemni rad koji se artikuliše i sumira u preglednom i jasnom tumačenju. Ono uvek već jeste tumačenje. Ne može se misliti i razumevati ex nihilo. Onaj ko razumeva samog sebe, svet, svoj položaj u njemu ili konačno jedno umetničko delo ne nalazi se u praznom prostoru, niti može zauzeti ide-

alno zamišljen, neprestani položaj slobodno lebdeće intelektualnosti. To ne samo da nije moguće, nego se i kao zahtev ili ideal pokazuje kao izlišno. Svakog čovekova vezanost i određenost sopstvenim mestom u svetu, samim svetom, duhom i kulturom jednoga doba, jezikom i svojom pojedinačnom egzistencijom nije suštinska prepreka sanjanja koju po svaku cenu treba savladati da bi se znanju uopšte dala šansa. Čovek ne može znati i saznati van i preko sebe ukoliko je ljudsko saznanje njegova mera. Otud ga i ne treba oslobođati te ljudskosti koja je konstitutivna za njegov lik, barem kada smo na tlu tzv. duhovnih nauka. Na saznanjem putu prirodne nauke stvari stope nešto drugačije ali prethodni i utemeljujući rad razumevanja koji je osnov svakog daljeg razdeljivanja znanja, s jedne strane, i pitanje u svrši prirodnodanačnih napora za zadobijanjem novog znanja upućuju na to da ni ona, ma koliko da to hoće i tako se deklariše,

Tekstovi okupljeni u tematu **ČITANJE TRADICIJE – srpska književnost iskosa**, podrazumevaju kao osnovni zajednički imenitelj pretpostavku da jedan moderan i istinski relevantan pristup fenomenima iz književne prošlosti mora respektovati i savremeno literarno iskustvo, kako kada je reč o samom izboru i načinu recepcije književnoistorijske grade, tako i kada je reč o vrednovanju i određivanju njenog mesta, uloge i značaja u konkretnom literarno-tradicijskom kontekstu. Pomenuta perspektiva nije toliko nova koliko je u biti mimoilažena kod nas: iako su T.S. Eliot, Borges, H.R. Jaus i drugi na razne načine isticali da tradicija nije nešto staticno, dato jednom zauvek, te da novi književni procesi suštinski menjaju sliku književne prošlosti i da stoga svaka epoha (i svaki naraštaj) »stvara« sopstvenu tradiciju, nauka o srpskoj književnosti uglavnom nije išla takvim putem, nego se uporno vrednosno forsirao i uvek iznova promišljao jedan manje – više isti tradicijski tok, koji je uz to sankcionisan i kao jedina prava, produktivna dominanta srpske literature; izvesni iskoraci srpske književne istoriografije iz tog oficijelnog sistema (iskoraci koji su se pojavili tek u poslednjih dvadesetak godina) još uvek nisu intenzivnije ugrozili njegovu monolitnost i staticnost, kao ni njegov status vladajuće istorijsko-literarne paradigmе u nas. Međutim, ta paradigma je zastarela i lišena izazovnosti upravo zato što nema istinsko opravdanje pred savremenostu, tj. mnoge komponente i tokovi koje ona afirmiše nisu našli pokriće u aktuelnim literarnim kretanjima u svetu i kod nas: tako, dakle, jedno novo, drugačije iščitavanje srpske književne tradicije predstavlja neminovnost, gotovo imperativ za našu književnu istoriografiju. Naravno, jedan ovakav pristup ima smisla samo ako ne odustane od izvesnog osavremenjavanja literarnog nasleda putem aktualizujuće recepcije, tj. od ozivljavanja tradicije kroz prizmu savremenog horizonta očekivanja, čime bi se istinski premostio prostor između minule i današnje književnosti: shodno tome, neophodni atributi ovakvog pristupa su i kritički odnos prema postojećoj, oficijelnoj vrednosnoj hijerarhiji (tj. spremnost na radikalnu revalorizaciju baštine), uspostavljanje kriterijuma koji ne podrazumevaju relevantnost nekadašnjih književnih pojava samo u svom već i u našem vremenu, te prevashodno otkrivanje i afirmisanje onih autora, dela i tokova koji poseduju odredenu auru modernosti i koji stoga iz perspektive sadašnje književnosti mogu značiti više od pukog spomenika i bitnije korespondirati sa današnjom literarnom svešću (pa i šire, sa duhovnim i civilizacijskim iskustvima savremenog čoveka); zbog svega toga, pristup o kojem je reč nužno egzistira kao osobeni pogled iskosa u odnosu na pogled koji je prema srpskoj književnoj tradiciji upućivala naša (još uvek) preovladajuća književnoistoriografska stru...».

Pokušaj saradnika ovog temata da takvim pogledom iskosa osmotri neke fenomene iz naše literarne prošlosti, treba shvatiti ne samo kao prilog novom čitanju tradicije nego i kao ukazivanje na perspektivu koju bi srpska književna istoriografija ubuduće morala smetjeti prihvati ukoliko želi ostvariti izazovniji i relevantniji dijalog sa sopstvenom epohom...

Sava Damjanov

nije slobodna od sopstvene povesnosti, kako u onome što se može sazнати, tako i u onome što se hoće znati. Naše »predrašude« kako u najširem smislu reči kao prerazumevanje čoveka koji već jeste u svetu tako i u onom uobičajenom smislu idola različitog porekla ravnopravno i, štaviše, nužno i plodonosno saučestvuju u svakom činu saznanja. Ono što se faktički nikada ne može savladati je razumevanje, prihvatao ga takvo, funkcionalizuje ga i osmišljava te tako povesnost čoveka čini svojim osnovnim principom. U svakom razumevanju konstitutivna uloga pripada delatnopovesnoj svesti. Ako je drugi deo kovanice iz prethodno rečenog jasan, prvi traži još dodatna objašnjenja. Šta je to delatno u svesti koja se, polazeći od sopstvene povesne ukorenjenosti, obraća svetu oko sebe u svoj mnogostrukosti njegovih uobičajenja? To se razjašnjava ono povratno delovanje koje se pokazuje kao treći strukturalni momenat razumevanja bez kojeg ono ne bi moglo

biti to što jeste. Tek se u aplikaciji dovršava i može dovršiti ovaj hod – razumevanje se vraća svome polazištu obogaćeno novim iskustvom koje se u ovo uključuje. U dijalogu prošlog i sadašnjeg dejstvovanje ide u oba pravca i slika se sa dve strane menja. Ne samo da se prošlo uvek prikazuje kao drugo primeravajući se uvek novom zahtevu, nego i sadašnje, sabirući u sebe iskustvo proteklog postaje novo i različito. Razumevanje je uvek i bitno samorazumevanje. Time je zamagljeno strogo i često nepremostivo novovekovno razlikovanje teorije i prakse pošto je razumjevanje uvek praktičan čin, eo ipso, povesna svest je uvek delatno povesna. Hermeneutika na delu ima egzistencijalne implikacije angažujući i na stvaralački način integrirajući onoga koji je sprovod u vlastito tumačenje. Otud je ona, u isti mah, i duhovna tehnika i majeutika naspram hladne učenosti metodski vidjenog znanja.

kassák – wien, linorez

Temu »ČITANJE TRADICIJE – srpska književnost iskosa« je prioritetno Sava Damjanov

Naknadno razmatranje ovako formulisanih čovekovih saznanjnih moći, i, konačno, saznanjnih zahteva može navesti niz posledica koje se nikako ne mogu uskladiti sa kriterijumima objektivnosti i napredovanja saznanja bilo uzetim uopšte, s obzirom na njihovo gnoseološko značenje, bilo pojedinačno, kada se radi o epistemološkim mogućnostima unutar jednog užeg i specifičnog saznanjnog područja, kakvo je, u našem slučaju, proučavanje književnosti.

Kako je razumevanje uvek i nužno određeno povesnoću subjekta u kojem se zbiva, ono i samo mora biti povesno. Između razumevanja i njegovog predmeta postoji nesrazmeran odnos. Predmet uvek nadilazi pokušaj sopstvenog tumačenja. Jedno za svagda izvedeno i dovršeno, istinito i objektivno, »pravno« razumevanje principijelno nije moguće pošto nikada ne može iscrpiti sadržaj kojim je zaokupljeno. Predmet razumevanja, ovog puta jedno umetničko delo, po-

kazuje se kao niz pokušanih i faktički izvedenih tumačenja koja se ravnopravno smještaju jedno uz drugo i polažu pravo na dokučeni i rasvetljeni smisao dela. Ne postoji jasno omeđan i uvek identičan predmet istraživanja i njemu primeren napor da ga se u kretanju saznanja što jasnije prikaže u bar teorijski konačnom napredovanju čije bi dovršenje značilo i konačno saznanje predmeta. Predmet istraživanja se konstatiše tek upravljanjem istraživačkog interesa na nj. Pre toga on za nas naprosti nije. Zahvaljujući umu koji ga uočava, izdvaja iz jedinstvene mase predanja u koju smo uronjeni i pita o njemu on zadobija svoju egzistenciju. Pri tom ni samo pitanje nije slobodno. »Povesno istraživanje nošeno je povesnim kretanjem u kojem je sam život.«³ Mnogostruka povesna, kulturna i jezička, uslovljenost i subjektivnost čovekovog bića kojih nauka, u svom idealno smišljenom obliku, hoće da ga oslobodi, uvek iznova ovde dolazi do reči.

I razumevanje i njegov predmet nastaju i žive u kretanju koje smo mi sami i naša sopstvena povest. Hermeneutički karakter dela ogleda se u neiscrpnom povodu za tumačenjem koji ono jeste. Ideja metodski utemeljene istine zameđuje se otvorenim nizom u kojem se svaki put iznova rekonstruise smisao umetničkog dela – ne da bi se autor razumeo bolje nego on sam nego da bi se uopšte nešto razumelo. Razumevanje ponavlja stvaralački čin ali ne doslovno, niti u celini. Jedino se tako može reaktualizovati i na plodan način iskoristiti odredena tradicija.

Kako je onda moguće govoriti o povesti unutar duhovno naučnog znanja kada ne postoji stabilno i jedinstveno video prošlosti? I uže, da li povest književnosti kao izdvojena i samostalna disciplina može o književnosti uopšte išta reći što bi zadobilo dignitet znanja? »Ljudi imaju u svim vremenima samo jednu nauku, a ona zahteva neumoran napor da se znanje umrlih uskladi sa znanjem živih; razume se, žive posećuju njihova prošlost, nametnuta vremenom kao dimenzijom njihovog života i istraživanja.«⁴

Kada se pokaže da osim povesti književnosti postoji suštinska povezanost povesti i književnosti (parafraziram Barta), staviše, da je književnost, kako u svom nastanku, tako i u svojoj recepciji, bitno povesna, povest književnosti nemovno postaje hronologija. Povest koja zanemaruje sopstvenu povesnost (a samo kao takva može postojati) registruje jedino faktički sled i spolašnje odlike koje dopuštaju svrstavanje. Književnost se sopstvenoj povesti pokazuje samo institucionalizovanom stranom i ova se može kretati i postojati samo u medijumu opštosti. Svako dublje zahvatljivanje u individualnost umetničkog dela onemogućuje njen zadatak. Bit umetnosti se upravo i sastoji u tome da se protivi tipiziranju i svrstavanju. Svako vreme, vođeno sopstvenim saznavnim interesom, iznova stvara svoj predmet i piše novu povest.

Mada je povest književnosti disciplinarno problematična kao jednom uspostavljena dijagnoza o sledu, značenju i značaju umetničkih dela koja vrednujući sudi o prošlosti, ipak je uvek i zadata kao razumevanje sopstvenog porekla. Mnogočinost umetnosti koja se ne daje jednom tumačenju omogućuje i zahteva da se povest iznova piše. To, doduše, implicira elastičnost i pomerljivost njenih osnovnih pojmoveva koji poput, recimo, modernosti, aktualnosti, klasičnog i sl. služe kao sredstva razmeštajanja i procenjivanja koje ona vrši. Njihov se sadržaj ne može odrediti na nepromenljiv način kao što se ni istinitost i objektivnost tumačenja ne mogu odmeriti nekim jedinstvenim i nepromenljivim kriterijumom. U svakom od njih zvuči intelektualna i emotivna uslovljenost, jezik i konačno, neizbežni egzistencijalni angažman saznavajućeg odn. tumačećeg subjekta. Saznanje je uvek razumevanje. Ovo neupadljivo ali nesavladivo ograničavanje ljudskog saznanja, delanja i mišljenja može se odrediti u najširem smislu, na različitim nivoima apstrakcije i sa nejednakim spekulativnim žarom, kao duh vremena, transcendentni okvir, kao epistemološke mogućnosti koje propisuju uslove i granice saznanja jedne civilizacije, odnosno kao nužnost pripadanja jednoj epistemi, ali, svakako i pojedinačno, mada ne i u istoj meri presudno, kao osobiti način usvajanja i prelamanja ovog omedanog duhovnog područja u kojem smo rođeni.

Strah od relativizma, od prevelike gipkosti i nesigurnosti uporišnih pojmoveva koji obično prati ovo mišljenje da se primiriti jedino svagdašnjim uračunavanjem povesnosti čovekovog biće te u svih njegovih ispoljenja. Gubljenje uporišta u apsolutnom smislu ne znači njegovo gubljenje u svakom smislu. Ono se svaki put ponovo zadobija i u datom trenutku jeste apsolutno barem u svom dejstvu, mada ne i u sasajnoj – kritičkoj refleksiji.

1. Aleksander Gajštor, »Istoričar i nauke o čoveku«, Čovek u modernim naukama, Novi Sad 1986. 62.

2. M. Ferrais, »Bilješke o urbanizaciji hermeneutike«, Filozofska istraživanja,

17. God. 6. Sv. 2, 1986, str. 489–499.

3. H. G. Gadamer, Istina i metoda.

4. A. Gajštor, isto.

332 polja

vidaković, moderniji od vuka. . .

sava damjanov

Polemika između Vuka Karadžića i Milovana Vidakovića, jedna od najpoznatijih u srpskoj književnosti, spada u krug tema koje je naša književna istoriografija još odavno, na izgled uspešno i definitivno, obradila. Naime, akterima je tokom vremena jasno određeno mesto u vrednosnoj hijerarhiji naše literarne tradicije, shodno čemu je promišljana i polemika o kojoj je reč: u današnjoj nauci o srpskoj književnosti više uopšte ne postoji sumnja o tome ko je izašao kao »pobednik« a ko kao »pobedeni«, ko je branio prave a ko pogrešne, prevazidene stavove, čije je poglede i koncepcije potonji književni razvoj potvrdio a čije porekao. Po toj oficijalnoj verziji, priča o polemici između Vuka i Vidakovića izgleda otprilike ovako: Vuk se, sasvim opravданo, okomio pre svega na jezičku praksi Milovana Vidakovića, koji je

*Англичане у Европи.
Спомен о Спартаку.
Морална настава:
сочинена
Милованом Чубриковићем.
посланјена
Т. Пимонен Гарднеру.
Краји и Јуліан Путником.
Ради Србове.
Б. Ђигумб
1817.*

koristio slavenoserbski (a ne narodni) jezik – dakle, predstavlja je na tom planu zagovornika stare škole; isto tako su tradicionalni, pa i anahroni, njegovi romani i sa čisto literarnog stanovišta, kao što im i kvalitet, uostalom nije na nekoj zavidnoj visini, tako da je i tu u svojoj kritici Vuk isao potpuno ispravnom linijom. S druge strane, u tom kontekstu odgovorima i argumentima samog Vidakovića nije poklanjana znatnija pažnja.

Medutim, ako se stvari osmotre svestranije i kompleksnije, tj. ako se Vukovi i Vidakovićevi polemički tekstovi isčitaju iznova, pre svega izvorno, neposredno (a ne pod pritiskom nasledenih, oficijalnih tumačenja i slepog verovanja u njih) i nepristrasno (nepristrasno u odnosu na Vukovu veličinu i značaj ali i oslobođeno od vukovske dogme, i te kako prisutne u nas, dogme koja apsolutizuje vrednost i važnost svakog Učiteljevog stava), te ako se, najzad, čitavoj polemici pristupi sa stanovišta samih književnih *koncepcija i poetičkih načela* za koja su se zalažali glavni akteri (a ne samo sa stanovišta Vukovih reformatorskih nastojanja i u globalnom kontekstu njegove borbe protivnicima iz »tabora konzervativaca«), u tom slučaju će priča o kojoj je reč izgledati umnogome drugačije. Uputimo se, dakle, opisanim pravcем, pravcem koji, dakako, podrazumeva i neka do sada uglavnom zaobilaze pitanja: kako bi se iz perspektive današnje književnosti mogli oceniti stavovi glavnih aktera ove polemike, čija poetička načela – ovakva kakva su izložena u samim polemičkim tekstovima – možemo zaista sagledati kao bliža savremenom literarnom iskustvu i modernoj književno-umetničkoj svesti, koja je od ponudenih koncepcija *literarnija*, relevantnija sa estetske tačke gledišta, intenziv-